

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І
ПСИХОЛОГІЇ**

Кафедра логопедії та спеціальних методик

**Дипломна робота
магістра**

**з теми: „РОЗРОБКА І ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНО-
ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ РОБОТИ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ
З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ”**

Виконала: студентка групи КогL1-M16
Спеціальності 8.01010501 Корекційна
освіта. Логопедія. Спеціальна психологія
Король Альона Валеріївна

Науковий керівник:
Мілевська О.П., канд. пед. наук, доцент
доцент кафедри логопедії та спеціальних
методик

Рецензент:
Гончарук Н.М., канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної
психології

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. СПІВПРАЦЯ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ ЯК	
АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ЛОГОПЕДІ	7
1.1. Теоретичний аналіз проблеми співпраці логопеда з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	7
1.2. Сучасні технології для налагодження співпраці логопеда з батьками.....	14
Висновок до першого розділу	21
 РОЗДІЛ ІІ. ВИВЧЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗДІЙСНЕННЯ ІНТЕРАКТИВНО-ДИСТАНЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ	
2.1. Обґрунтування методики експериментального дослідження.....	23
2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту	29
Висновки до другого розділу	35
 РОЗДІЛ ІІІ. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНО-ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ СПІВПРАЦІ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ ...37	
3.1. Методичне забезпечення співпраці логопеда з батьками з використання дистанційно-інтерактивних форм роботи.....	37
3.2. Аналіз результативності застосування дистанційно-інтерактивних форм співпраці логопеда з батьками.....	65
Висновок до третього розділу	78
 ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

У Концепції дошкільного виховання в Україні, Державній національній програмі „Освіта” („Україна XXI ст.”), Законі України „Про дошкільну освіту”, „Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні” підкреслюється значимість родинного виховання, передбачається взаємопроникнення сімейного і суспільного виховання з метою створення для кожної дитини єдиного, дитиноцентричного виховного середовища.

Сім'я та дошкільний навчальний заклад тісно взаємопов'язані між собою інститутами соціалізації дитини, в яких відбувається становлення та формування повноцінної та гармонійної особистості. Особливе значення для успішності подолання мовленнєвих порушень, а також їх профілактики є співпраця вчителя-логопеда з батьками дітей.

Сучасна система дошкільної освіти відзначається певними суперечностями між традиційним підходом до взаємодії педагогів з батьками (традиційні індивідуальні, групові та колективні форми роботи) і практичною потребою в інноваційних засобах роботи з метою попередження та подолання мовленнєвих порушень у дітей. В. Кисличенко, Ю. Рібцун, С. Миронова, Н. Азовська, А. Малярчук, В. Пельвецька, Н. Мовчан, А. Назаренко, І. Іванюк, В. Ніколаєнко зазначають, що в останній час хоча й існують різноманітні форми співробітництва, більшість вчителів-логопедів взаємодіють з батьками лише в одному з напрямків, використовуючи традиційні форми роботи (виступи на батьківських зборах, індивідуальні бесіди та зошити взаємозв'язку). До того ж поза увагою залишаються родини з дітьми раннього віку, а також ті, чиї діти не відвідують дошкільний заклад або ж перейшли у молодшу школу.

Тому серед питань сучасної дошкільної освіти особливої актуальності в логопедичній практиці набуває проблема пошуку інноваційних підходів до організації співпраці з родинами дошкільників. Адже дошкільний навчальний заклад – перший суспільний виховний заклад в житті дитини,

який спроможний встановити та регулювати таку взаємодію.

Інформаційно-комунікаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. У цих умовах певних змін вимагає й освітня галузь. Широкі можливості, які надають комп'ютерні технології та Інтернет, дають змогу освітянам краще подати матеріал, зробити його більш цікавим, швидко перевірити засвоєні знання, підвищити інтерес цільової аудиторії до актуальних питань, активно спілкуватися з колегами, батьками та громадськістю, отримувати найновітнішу інформацію. Завдяки цьому підвищується авторитет працівників освіти, вони дійсно стають носіями культури, знань, усього передового.

Слід зазначити, що у логопедичній науці і практиці дослідження проблеми роботи з батьками шляхом інтегрування інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітній простір накопичено певний досвід (В. Краєвський, О. Свириденко, О. Цимбалюк, О. Стойко, О. Кравчина, А. Коломієць, Г. Беленька, Н. Кудикіна, Л. Дерев'янку), але в цілому тема не є вивченою та узагальненою. Водночас на практиці склалась досить суперечлива ситуація: незважаючи на безперечно позитивні фактори використання інформаційно-комунікаційних технологій в дошкільній освіті, їх можливості, на жаль, застосовуються фрагментарно і спорадично.

Зважаючи на це, перед нами постала проблема: які ефективні сучасні засоби можна використовувати в роботі з батькам для підвищення рівня їх педагогічної освіченості з питань попередження та подолання мовленнєвих порушень у дітей та підвищення результативності корекційно-розвивальної роботи. Це й обумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: обґрунтувати зміст дистанційно-інтерактивних форм роботи логопеда з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку та розробити методичного забезпечення для їхнього застосування.

Для досягнення поставленої мети реалізувати такі **завдання:**

1. Здійснити аналіз науково-методичних джерел щодо проблеми співпраці логопеда з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку;
2. Дослідити можливості здійснення дистанційно-інтерактивної взаємодії логопеда з батьками дітей-логопатів;
3. Розробити і апробувати методичне забезпечення співпраці логопеда з батьками дітей з використанням дистанційно-інтерактивних форм роботи.

Об'єкт дослідження – співпраця вчителя-логопеда та батьків дітей з мовленнєвими порушеннями.

Предмет дослідження – особливості застосування дистанційно-інтерактивних форм під час співпраці вчителя-логопеда з батьками дітей з порушеннями в мовленнєвому розвитку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел з теми дослідження; констатувальний та формувальний експерименти; вивчення документації; бесіди; спостереження; анкетування; кількісна та якісна обробка одержаних результатів експериментів.

Елементи наукової новизни:

- уточнено особливості співпраці логопеда з батьками дітей з порушеннями в мовленнєвому розвитку;
- здійснено пошук ефективних сучасних засобів, які можна використовувати в роботі з батькам для підвищення рівня їх педагогічної освіченості з питань попередження та подолання мовленнєвих порушень у дітей та підвищення результативності корекційно-розвивальної роботи;
- визначено особливості застосування інтерактивно-дистанційних форм в роботі логопеда;
- виділено ефективні форми та методи взаємодії логопеда з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів: розроблена в процесі дослідження технологія „Фідбек”, яка передбачає використання дистанційно-інтерактивних форм роботи під час співпраці логопеда з батьками для підвищення їх педагогічної освіченості та покращення результативності

корекційно-розвивального процесу, може бути використана логопедами, дефектологами, вихователями, психологами та іншими педагогами в дошкільних, загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладах.

Експериментальна база: комунальний заклад „Дошкільний навчальний заклад № 4 Вінницької міської ради”, спеціалізована група №6 для дітей з вадами опорно-рухового апарату. У дослідженні взяли участь 34 дитини, 35 батьків, а також батьки дітей раннього та дошкільного віку, які не відвідують дошкільні заклади та батьки дітей, які навчаються у молодшій школі (орієнтовна кількість – 50 батьків).

Апробація наукового дослідження: матеріали наукового дослідження апробувались на VI міжнародній виставці „Сучасні заклади освіти” (м. Київ, 12-14 березня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Проблеми української ідентичності в сучасному освітньому процесі” (м. Вінниця, 21 квітня 2015 р.); участь у Відкритому конкурсі наукових робіт „Стипендіальна програма „Завтра. UA” (Всеукраїнська благодійна організація „Фонд Віктора Пінчука”) - відбірні тури: грудень 2016 – травень 2017 р.); Всеукраїнському (з міжнародною участю) форумі студентів „Розвиток спеціальної освіти: студентський формат” (м. Кам'янець-Подільський, 26-27 квітня 2017 р.); а також на методичних об'єднаннях вчителів-логопедів та вихователів логопедичних груп: „Попередження мовленнєвих порушень у дітей шляхом інноваційних форм роботи з батьками” (м. Вінниця, 14 квітня 2015 р.); „Вдосконалення навичок дистанційно-інтерактивної співпраці з ДНЗ“ (м. Вінниця, 27 січня 2016 р.). Результати дослідження відображено в 1 публікації.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі вміщено 6 таблиць, 2 рисунка. Основний зміст роботи викладено на 81 сторінці.

ВИСНОВКИ

Проведене нами теоретико-практичне дослідження дозволяє зробити наступні висновки і узагальнення.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що для успішності подолання мовленнєвих порушень, а також їх профілактики особливе значення має співпраця логопеда з батьками, оскільки саме середовища сім'ї та дошкільного навчального закладу суттєво впливають на психофізичний та мовленнєвий розвиток дітей. Однак сучасна система дошкільної освіти відзначається певними суперечностями між традиційним підходом до взаємодії педагогів з батьками (традиційні індивідуальні, групові та колективні форми роботи) і практичною потребою в інноваційних засобах роботи з метою попередження та подолання мовленнєвих порушень у дітей. Незважаючи на безсумнівно позитивні фактори використання ІКТ у навчально-виховному та корекційно-розвивальному процесі в дошкільних навчальних закладах, їх можливості, на жаль, застосовуються епізодично та не в повному обсязі.

Результати застосування традиційних та інноваційних форм в просвітницькій та корекційно-розвивальній роботі логопеда засвідчили, що ті форми роботи, які дозволяли отримувати та підтримувати протягом певного часу зворотний зв'язок з батьками, більш суттєво впливають на результативність корекційно-розвивальної роботи з дітьми. Здебільшого це інтерактивні та дистанційні форми роботи, пов'язані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Використовуючи ІКТ в роботі з родинами своїх вихованців, логопеди можуть залучати батьків до участі у корекційно-розвивальному процесі; надавати їм можливість отримувати інформацію про розвиток своєї дитини та корекцію наявних у них мовленнєвих порушень більш зручним способом комунікації, а також пропагувати систему педагогічних знань. Інноваційні інтерактивні та дистанційні форми роботи, які передбачають використання інформаційно-комунікаційних технологій, дозволяють розширити

можливості традиційної взаємодії з фахівців з батьками вихованців.

З метою підвищення педагогічної освіченості батьків з питань розвитку мовлення дітей, попередження та подолання мовленнєвих порушень, а також підвищення ефективності корекційно-розвивального процесу нами була розроблена технологія „Фідбек”. Технологія „Фідбек” включає в себе чотири етапи (діагностичний, інформаційно-консультаційний, функціональний, аналітико-узагальнюючий) та полягає у цілеспрямованому, систематичному використанні засобів масової інформації, інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій у двох основних напрямках просвітницької діяльності – очній взаємодії та дистанційній роботі з батьками.

Основним інноваційним елементом даної технології, що здатний підвищити ефективність корекційно-розвивального процесу за рахунок його застосування, є „ефект фідбеку”, тобто наявність постійних відгуків на дію, подію чи взаємодію, зворотного зв'язку за рахунок здійснення контролю, координації та утримання його на необхідному для досягнення поставленої мети рівні.

Нами було з'ясовано, що найважливішим аспектом підвищення результативності навчання та корекційного впливу на дітей із порушеннями мовлення є усвідомлене й зацікавлене включення в цей процес батьків, під час цілеспрямованої, систематичної, комплексної роботи логопеда з реалізації технології „Фідбек” в комунальному закладі „Дошкільний навчальний заклад № 4 Вінницької міської ради” здійснювався постійний контроль, координація та підтримка „фідбеку” (зворотного зв'язку) з батьками та громадськістю через використання інтерактивно-дистанційних форм роботи для формування багатоскладової узгодженої співпраці в системі „дитина-логопед-батьки”.

Для реалізації технології „Фідбек” в співпраці з батьками ДНЗ та громадськістю було розроблено та апробовано відповідне методичне забезпечення, а саме: лекції-бесіди, майстер-класи для здійснення очної взаємодій; відбувся випуск радіо, телепрограм, матеріалів у пресі;

запроваджені дистанційні форми роботи (логопедичний сайт, он-лайн консультпункти, відеоконференції, робота з електронною поштою, чат, форум, sms-сповіщення тощо). Усі види роботи супроводжувались інформування учасників щодо доступних форм дистанційної співпраці з логопедом та мотивуванням їх до підтримання зворотного зв'язку („фідбеку”) зі спеціалістом.

Порівняння результатів діагностик рівня мовленнєвого розвитку дітей та ступеня підвищення педагогічної освіченості батьків, проведених на діагностичному та аналітико-узагальнюючому етапах технології, дозволяють стверджувати, що застосування дистанційно-інтерактивних форм в роботі логопеда з батьками ДНЗ сприяє підвищенню рівня їх педагогічної освіченості з питань розвитку мовлення, попередження та подолання мовленнєвих порушень у дітей, а також підвищує ефективність та результативність корекційно-розвивальної роботи з дітьми-логопатами.

Однак, незважаючи на всі очевидні переваги дистанційно-інтерактивної взаємодії, не варто відкидати традиційні форми співпраці з батьками. Слід поєднувати їх з інноваційними, ретельно добираючи пропорції та систематично перевіряючи їх ефективність та результативність.

Досвід застосування дистанційно-інрактивних форм в роботі логопеда з батьками свідчить про ефективність їх за результатами та оптимальність щодо термінів впровадження, витрат сил і засобів.

В результаті поширення досвіду впровадження технології „Фідбек”, зацікавлені ДНЗ почали використовувати алгоритм її реалізації не лише в логопедичній роботі, а й для оптимізації усього навчального-виховного процесу.

Проведене нами дослідження не вичерпує усіх аспектів поставленої проблеми. Перспективою дослідження є розроблення і впровадження дистанційно-інтерактивних форм роботи з усіма учасника корекційно-розвивального процесу, а саме: вихователями, психологом, музичним керівником, інструктором з фізичної культури, медичною сестрою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азовська Н.В. Взаємозв'язок логопеда та батьків в роботі по закріпленню набутих мовленнєвих навичок. – Херсон: Кругозір – 2006. – 100 с.
2. Алексеєнко Т. Про нові підходи до сімейного виховання / Т.Алексеєнко // Шлях освіти. – 1997. – № 2. – С. 34-37.
3. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. – К. Освіта, 1991. – 111 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: Науковий керівник: А. М. Богуш – К.: Видавництво, 2012. - 26 с.
5. Березіна О.М. Мовні ігри та забави: Навч.-метод, посіб. / О.М.Березіна, Т.О.Павловська – Тернопіль: Мальва – ОСО, 1999. – 107 с.
6. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності /І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
7. Беленька Г., Кудикіна Н., Дерев'янка Л. Використання wiki-технологій у сучасному дошкільному навчальному закладі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>. – Заголовок з екрана.
8. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В. Ю. Биков / Інформаційні технології і засоби навчання – 2010. – № 1(15). – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em15/emg.html>. – Заголовок з екрана.
9. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А.М.Богуш, Н.В.Гавриш, О.В.Саприкіна К.: Слово, 2009. — 408 с.
10. Бондаровська В. Сім'я як система./ В. Бондаровська // Б-ка Шкільного світу. – 2005. – С.12.
11. Боровик І.Г. Дихаємо правильно — легко розмовляємо / І. Г. Боровик. Х.: Видавництво „Ранок”, 2012. — 64 с.
12. Воспитателю о работе с семьей / под ред. Т.А.Марковой. – М:

Просвещение, 1989. – 117 с.

13. Долинна О. Батьки в дошкільному закладі: споживачі та гості чи партнери-однодумці? / О.Долинна, О.Низковська // Дошкільне виховання. – 2007. – № 1. – С. 6-8.

14. Григорьев С.Г. Использование информационных и коммуникационных технологий в общем среднем образовании. - [www document] URL: [http:// www.ido.rudn.ru/nfpk/ikt/vved.html](http://www.ido.rudn.ru/nfpk/ikt/vved.html)

15. Єфімова С. Налагодження партнерських стосунків з родинами / С. Єфімова // Управління освітою. – 2008. – №2. – С.28-32.

16. Закон України Про дошкільну освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

17. Исенина Е. И. Дословесный период развития речи у детей. Возрастная психолінгвістика: хрестоматія / Е. И. Исенина. – М.: Лабиринт, 2004. – 187 с.

18. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / В.А. Кисличенко. – К., 2011. – С. 20.

19. Кірієнко Т. Співпраця з родиною. Семінар для педагогів / Т.Кірієнко // Дошкільне виховання. – 2006. – № 10. – С. 7-9.

20. Кожухарь Г.С. Как влиять на детей: Семейное воспитание / Г. С. Кожухарь // Семья и школа. – 2001. – №6. – С. 5-7.

21. Конопляста С.Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення / С.Ю. Конопляста // Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні : зб. наукових праць. К. : УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. – С. 112–117.

22. Корекційна робота вчителя-логопеда з батьками, що мають порушення усного і писемного мовлення // І.Іванюк //Дефектолог. Шкільний світ. 2013 – №7 – С. 4-10.

23. Лалаева Р.И. Методика психолінгвістического исследования нарушений речи : учебно-методическое пособие / Р.И.Лалаева. – Санкт-

Петербург: Наука-Питер, 2006. – 102 с.

24. Логопедия: Учебник для студ. деф. фак-тов пед. вузов / Под ред. Л.С.Волковой, С.Н.Шаховской. – М.: ВЛАДОС, 1998. – 680 с.

25. Лопатина Л.В., Серебрякова Н.В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников. Учебное пособие. – Спб.: Изд-во „Союз”, 2000. – 192 с.

26. Макаренко А.С. Книга для батьків / А.С.Макаренко. – К.: Рад. школа, 1982. – 266 с.

27. Миронова С.П. Диференціація роботи логопеда дошкільного закладу з батьками вихованців / С.П. Миронова, В.П. Пельвецька // Дефектологія. – 2009. – №4. – С. 22-26.

28. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвєєва; за заг. ред. С. П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.

29. Мовчан Н. І. Робота вчителя-логопеда з батьками логопедичної групи // Дефектолог. – 2013. – №3. – С. 37–40.

30. Назаренко А. А. Сім'я і дошкільний заклад / А. Назаренко // Дошкільне виховання – 1995. – № 8. – С. 11.

31. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]: Сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/laws/Ukaz_Pr_347.doc

32. Ніколаєнко В. Взаємодія вчителя-логопеда, вихователя і батьків – запорука успішної корекційної роботи з дітьми, які мають вади мовлення / В.Ніколаєнко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 3. – С. 50-58.

33. Оленич И. Н. Совместная работа с родителями „Любимые почемучки” / И. Н. Оленич // Логопед : наук.метод. журн. – 2011. – № 8. – С. 21-25.

34. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посібник / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2008. – 415 с.

35. Поліщук В.В., Поліщук А.В. Навчання без відриву від виробництва. - К.: Знання, 2007. - 212 с.
36. Постовий В. Г. Сімейна педагогіка / В. Г. Постовий. – К.: Освіта, 1994. – 128 с.
37. Психологічна допомога сім'ї: Посібник / За ред. З. Г. Кісарчук. – К.: Видавництво Інституту соціології НАН України, 1998. – 320 с.
38. Рібцун Ю. В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками : молодша логопедична група для дітей із ЗНМ / Юлія Рібцун // Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. – 2011. – № 1. – С. 33–37.
39. Робота вчителя-логопеда з батьками логопедичної групи / Н. Мовчан // Дефектолог. Шкільний світ. – 2013.№3 – С. 37-40.
40. Робота з родинами вихованців дитячого садка / упоряд. В.Л.Сухар /. – Х.: Ранок, 2008. – 176 с.
41. Савчин М. В. Вікова психологія: навчальний посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академія, 2006. - 360 с.
42. Свирська Л. Взаємодія дорослих із дітьми раннього віку / Л.Свирська, Н.Петрова – К.: Знання, 2004. – 112 с.
43. Синьов В. М. Основи дефектології: навч. посібник. / В. М. Синьов, Г. М. Коберник. – К.: Вища шк., 1994. – 143 с.
44. Спичак М. Курс на співпрацю з батьками / М.Спичак // Дошкільне виховання. – 2007. – № 3. – С. 14.
45. Співпраця логопеда і батьків // К.А. Оленич // Логопед – 2011. – №7. – с. 8
46. Співпраця вчителя-логопеда з батьками. Молодша логопедична група для дітей із ЗНМ / Ю. Рібцун // Дефектологія. 2011. – №1 – с.33-38
47. Сухарева Л. С. Піклуємось разом. Робота з батьками дошкільників / Сухарева Л.С. – Х.: Основа: Тріада, 2008. – 128 с.
48. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Гурін, І. О. Бартенева, І. М. Богданова; ред.: З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2012. – 390 с.

49. Узорова О.В. Пальчикова гімнастика / О.В.Узорова, О.О.Нефьодова. – К.: Школа, 2003. – 127 с.
50. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. М. Фіцула – К.: Академія, 2002. – 457 с.
51. Хіміч Н. Родинне виховання в сучасних умовах // Рідна школа. – 1999, – № 10. – С.18-19.
52. Цимбалюк О. Л. // Використання ІКТ у дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/105/18758-vikoristannya-ikt-u-doshkilnix-navchalnix-zakladaх.html>
53. Чиркіна, Г.В. Роль семьи в коррекции врожденных нарушений у детей / Г.В. Чиркіна // Дефектология. – 2004. – № 8. – С. 5-7.
54. Шишкіна М. П. Проблеми інформатизації освіти України в контексті розвитку досліджень оцінювання якості засобів ІКТ [Електронний ресурс] / Шишкіна М.П., Спирін О.М., Запорожченко Ю.Г. // Інформаційні технології і засоби навчання, 2012. – №1 (27). – Режим доступу до журналу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/632/483>